

JEZIČNE VARIJACIJE U POMORSKOM ENGLESKOM I TEHNIČKI TEKST

U svakodnevnoj praksi srećemo se s pojmovima i terminima kao što su *pomorski jezik, jezik pomoraca, tehnički jezik, stručni jezik, jezik u struci* itd. Očito je, dakle, da se ovim nazivima želi bliže odrediti predmet naše djelatnosti, tj. nastave stranog jezika u višim i visokim školama usmjerenog obrazovanja. U ovom slučaju bit će to nastava engleskog jezika kao stručnog predmeta na višim pomorskim školama ili fakultetima za pomorstvo, brodstrojarski smjer. Iako se strani jezik na visokoškolskim ustanovama, izuzev filozofskog fakulteta, ne smatra za stručni predmet, u ovom će se tekstu pokušati na osnovi lingvističkog opisa, pa i brojnih iskustava, pokazati da strani jezik s pravom nosi naziv stručnog predmeta, barem na pomorskim školama i fakultetima.

Što engleski jezik na pomorskim školama čini stručnim ili stručno orijentiranim predmetom? Engleski je jezik najraširenije i gotovo redovno sredstvo komuniciranja među jezično najrazličitijim i najudaljenijim narodima. Nekoliko međunarodnih konvencija, čiji smo i mi supotpisnici ili ćemo to uskoro postati, nalažu da pomorski oficiri, pa i članovi posada, poznaju engleski jezik u toj mjeri da bitno pridonose sigurnosti pomorskog prometa. Engleski jezik stoga je jedan od faktora sigurnosti plovidbe. Nadalje, pored matematike i fizike engleski jezik je i obavezan predmet koji se polaže na klasifikacijskim ispitima za prijem u sve škole saobraćajnog usmjerenja. Sve pomorske škole na svijetu u svojim planovima i programima imaju engleski jezik s oko 10 posto ukupnog fonda sati.

Iznad svega, međutim, stoji činjenica da engleski jezik u komuniciranju među pomorcima nosi sva obilježja posebne vrste jezika (Urbaný, 1980), tj. skupa registara i registarskih obilježja što se ostvaruju unutar registarskog repertoara svakog nautičara, strojara, radiotelegrafiste, kormilara, mazača, mornara itd. To je, dakle, jezik koji ćemo ovdje uvjetno nazvati *pomorskim jezikom*.

Na potrebu opisa obilježja jezika u njegovoj upotrebi, bilo individualnoj, grupnoj ili društvenoj te na određenost takva jezika kontekstom, pa i vanjezičnim situacijama, upozorili su već Firth (1957), a kasnije njegovi sljedbenici MAK Halliday, McIntosh, Strevens (1964), Leech (1966) i drugi. Polazeći od idiolektu kao osnove sociolingvističke jedinice jezična djelatnost promatra se u nizu mogućih varijacija (Ellis, 1966) koje se realiziraju u govoru pojedinca u određenom vremenu i na određenom mjestu. Tako se institucionalizirao izričaj (utterance) kao najmanja jedinica jezične djelatnosti (Halliday et al., 1964). Svaki je govornik aktivan jezični stvaralac. On prije svega ima mogućnost biranja, pa će njegovo iskustvo, znanje i drugo znatno utjecati na to da svoj izričaj, tj. formu, podredi sadržaju, odnosno predmetu jezične djelatnosti. Njegov će izbor ovisiti o zahtjevima situacije (formalnost/neformalnost), sredstvima komunikacije itd. Drugim riječima, iz svog će jezičnog repertoara

birati najpogodniji i najekonomičniji registar u danom govornom događaju (Radovanović, 1979), baš kao što će tim zahtjevima prilagoditi i ton, intonaciju, emotivnu obojenost svoga govora, gestikulaciju i slično.

Govor pojedinca u svom funkcioniranju, tj. upotrebi, zbog toga je uvijek kombinacija jezičnih varijacija, kao što su dijalekt i registar, u određenom trenutku i mjestu (Lyons, 1977). Prema tome, jezična djelatnost umnogome je determinirana i situacijom kao vanlingvističkom kategorijom.

Osnovne pojave, dakle, koje određuju jezik u struci, pa tako i pomorski jezik, jesu jezične varijacije, a među njima posebno su značajni registri i registarska obilježja. Iako je pomorski jezik u velikoj mjeri određen i dijalekatskim obilježjima, govor pojedinaca (idiolekt) realizira se uvijek kao spoj dijalekta i izabranog registra¹, ovdje ćemo razmotriti samo neke nesistematski zabilježene varijacije na morfosintaktičkoj, semantičkoj i leksičkoj razini.

Premda u literaturi nalazimo više definicija pojma *registar*, svim je pristupima tom pojmu zajedničko to da registri predstavljaju varijacije unutar određenoga jezičnog sistema koje su uvjetovane i ovisе o upotrebi. Naime, registarska varijacija predstavlja jezičnu, sociolingvističku, formu koja je prilagođena određenoj upotrebi (situaciji). Te se varijacije uglavnom iskazuju u leksiku, u fiksnoj terminologiji za pojedine struke, u upotrebi tipičnih i opetovanih kolokacija, pa i u nekim gramatičkim osobitostima specifičnog jezika.

Da bi jedna jezična pojava ili forma dobila status registarskog obilježja te da bi ona tvorila posebnu svrstu jezika, potrebno je da se potvrdi u nizu slučajeva u praktičnoj upotrebi, tj. u ovom slučaju u pomorstvu. Naime, u pomorskom jeziku, izuzev nekih tipičnih »stručno« obilježenih riječi i izraza, ne posotji ništa što bi bilo izvan registarski, tj. varijacijski, neobilježenog, »običnog« jezika. Napomenimo usput da bi bilo vrlo teško opisati bilo koji segment jezika koji bi potpuno bio lišen varijacija. Međutim, učestalost upotrebe nekih riječi, gramatičkih oblika i njihove distribucije tipična je za određenu struku, ljudsku djelatnost, i po tome se *pomorski jezik* znatno razlikuje od drugih *engleskih jezika* (Leech, 1966).

Ovdje će se razmotriti funkcija i osobitosti engleskog jezika u brodskom strojarstvu, tj. podvrsti pomorskog jezika s jedne i tehničkog s druge strane. U nastavi engleskog jezika često se na stručnim školama upotrebljavaju tekstovi tehničkog sadržaja, koji će nam ovdje poslužiti za provjeru već iznesenih stavova. Evo nekoliko primjera:

- (1) In addition to the speed regulation governor it is usual to provide an overspeed trip to safeguard against any accidental running-away of the engine. This is essential in the case of installations having clutches in the drive which allow the engine to be disconnected from the propeller. The centrifugal force exerted on a bolt in a rotating component is balanced by a spring so that should the engine speed exceed 15% of the rated speed, the bolt will fly out (IME, Jan. 1981).
- (2) Extensive lube oil tests have to be carried out within the oil companies' laboratories (MER, Feb. 1981).

¹ Dijalekti su od posebnog značenja za utvrđivanje kontakata između našeg i engleskog jezika u pomorstvu.

(3) Slow-Speed Diesel-Engine Crankcase Oil (naslov, MER, Feb. 1981).

Najočitije varijacije ostvarene u tehničkom i pomorskom registru nalazimo u specifičnom rječniku. U leksiku su one najčešće i najlakše uočljive, bilo da se radi o jednočlanim terminima kao *governor* (regulator), *safeguard* (osigurati se), *clutch* (spojka), *bolt* (vijak, osovina), *spring*, *drive*, *disconnect*, *exert*, *exceed*, *arrangement*, *Diesel*, *crankcase* (kućište koljenaste osovine), ili kolokacijama *speed regulation governor* (regulator brzine), *overspeed trip* (zaštita od prekoračenja broja okretaja), *running-away* (prebrzi rad motora), *rated speed* (nazivna brzina), *slow speed Diesel crankcase oil* (sabirno ulje u kućištu koljenaste osovine sporokretnih dizel-motora), *routine maintenance* (redovno održavanje) itd.

U tom ćemo popisu svakako naći velik broj imenica, a malen broj pridjeva i veznika, prijedloga, ličnih zamjenica, osim *it* itd. Učestalost upotrebe, dakle, jedan je od kriterija za određivanje varijacija, jer je ta upotreba ograničena većim dijelom na pojedinu struku.

U pomorstvu je riječ *Master* jednoznačna (*master mariner* = pomorski kapetan, zapovjednik broda), dok je *Captain* višeznačna, jer kao i u našem jeziku označuje *zapovjednika* (*barba* u pomorskom žargonu) i *kapetana* (zvanja, npr. *kapetan duge plovidbe*). Usput, kao ortografsku varijaciju spomenimo da se u engleskom pomorskom jeziku zvanja (*Master*, *Inspector*, *Chief Mate*, *Chief Engineer*, *Bos'un*) te neke važnije opće imenice pišu velikim početnim slovom.

Broj glagola koji ulaze u sintegmatski odnos s riječju *force* (sila) gotovo je predvidljiv, i tako dobivene kolokacije tipične su za tehnički jezik (*transfer*, *carry*, *sustain*, *suffer*, *receive*, *take*, ...). Još je manji izbor elemenata što s riječju *force* stoje u paradigmatском odnosu (*load*, *power*, *craft*). Slično je i s nekim drugim glagolima, vrlo čestim u tehničkom jeziku, npr. *carry out* (a test, an exam, research work), *set* (a spring, valve, clearance)² s kojima u paradigmatске odnose ulaze glagoli *perform*, *take*, odnosno *adjust*, *regulate*, *time* itd. Tim glagolima treba pribrojiti i druge glagole iz tzv. registarski ili varijacijski neobilježenog jezika, kao što su *provide*, *fail*, *operate*, *run*, *handle*, *control*, *arrange*, *avoid*, *prevent*, *enable*, *permit*, *allow* i slične. Oni su najčešći nosioci predikacije u tehničkim tekstovima na engleskom jeziku, izuzmemo li glagol *be* u značenju *exist* i u konstrukciji *there is(are)*... Glagol *provide* ima vrlo ograničenu, ali učestalu upotrebu u značenju *fit to(on)*³, *mount*, *build in(on)*, *install*, zatim *be fitted with*, *be equipped with*, *be supplied*, te *exist*, *be located*, *be situated*, *be placed*, *there is(are)*... Navedeni glagoli tvore s pripadajućim imenicama kao svojim objektima vrlo stabilne kolokacije (o »stabilnosti« kolokacije vidi Bibović, 1981).

Engleski tehnički tekst obiluje nominalnim konstrukcijama (adj + N, N + N) umjesto neekonomičnijih glagolskih i prepozicijskih, čime se postiže velika mogućnost specificiranja i pobliže označavanje nosivoga leksičkog elementa (imenica) — vidi primjer (3), te the oil companies *research laboratories*, a *relatively low cost item* itd.

² izvršiti (pokus, ispitivanje, istraživanje), odnosno u našem jeziku prihvatljiviji jednočlani termini *ispitati*, *istražiti*; *podesiti* (regulirati) (oprugu, ventil, zračnost).

³ ugraditi, montirati; opremiti; nalaziti se.

U tehničkom i pomorskom jeziku saksonski genitiv ima slobodniju i češću upotrebu s općim i osobito zbirnim imenicama (*company, firm, owner, shipper, consignee*, koje se upotrebljavaju kao vlastite imenice, te opće imenice *ship, vessel, port, terminal, engine, deck*).

Od glagolskih vremena prevladava Present Simple, dok je znatno niža učestalost futura (Simple), perfekta sadašnjeg, preterita, itd. Pasiv je, a to se vidi iz primjera, jedna od najuočljivijih varijacijskih osobina engleskog tehničkog teksta te pismene varijacije pomorskog jezika (osobito prezent, futur, pa čak i trajni prezent). Stoga pasivnim oblicima treba dati mnogo više prostora i vremena u nastavi. Slično je i s imperativnim te kvantitativnim negativnim oblicima (*not all, not many/much, no, nothing*), posebno u uputama za rad, održavanje ili servisiranje.

Imenica *ship* u engleskom je jeziku ženskog roda, a njena zamjenica *she* (her). Riječ *fore, aft, mid, tween, port, starboard*⁴ zamjene su ili često prefiksi za dijelove broda i oznake za položaj elemenata opreme.

Za pojam *brtva*, npr., postoji širok spektar semantički strogo specijaliziranih termina. Tako će se termin *packing* uglavnom primijeniti za brtvljenje nepokretnih elemenata, *gland* za brtvljenje rotacionih elemenata (osovina, turbina, pumpa), *gasket* za brtvljenje fluida, *grommet* i *gland* za brtvljenje električnih kablova itd. Spomenimo još i neke riječi sličnog značenja poput *sealing, stuffing-box, jointing, bond, plugging, seam*. One se ne mogu smatrati za sinonime jer je njihov izbor rezultat semantičke specijalizacije uvjetovane vanjezičnim kontekstom.

Daljnje proučavanje navedenih primjera pružilo bi nam još mnogo potvrda varijacija u tehničkom i pomorskom engleskom jeziku. No, i navedeni su primjeri dovoljno reprezentativni. Tekstovi iz navigacije (također mnogi tehničkog karaktera) pružili bi zacijelo i daleko više podataka i potvrda o jezičnim varijacijama u pomorskom jeziku, jer navigacijski registar pokazuje specifičnosti na svim razinama jezičnog opisa. Rječnik i gramatika u pomorskoj plovidbi vrlo su ustaljeni, s mnoštvom arhaičnih leksičkih elemenata, metafora, itd.

U hrvatskom bi jeziku opis varijacija u tehničkom, odnosno pomorskom, jeziku bio daleko teži jer bi morao voditi više računa o dijalektalnim utjecajima, jezičnom posuđivanju, odnosu standardno/vanstandardno, neujednačenosti i često arbitrarnosti terminologiji itd. Uzmimo samo primjer naziva članova posade u svakodnevnom, govornom jeziku: *barba* (zapovjednik), *čif* (I časnik palube), *sekondo, terco* (II i III časnik palube ili stroja), *kapo* (upravitelj stroja), *noštromo* (vođa palube), *noštromo od makine, kogo* (kuhar) itd.

Nastavnik stranog jezika na fakultetu ili višoj školi mora voditi računa o navedenim, i još nedovoljno istraženim jezičnim varijacijama pojedine oblasti ljudskog djelovanja prilikom sastavljanja nastavnog programa i posebno pri obradi samih tema i tekstova. Nastavni su programi dobri samo ako odražavaju karakteristike jezika u struci, a to je u pomorstvu od izuzetne važnosti, jer engleski jezik u pomorstvu (bilo za nautičare, strojare ili radio-telegrafiste) osim sredstava govornog sporazumijevanja predstavlja i jedan

⁴ prednji, stražnji, središnji, među, lijevi, desni.

od preduvjeta i faktora sigurnosti plovidbe morem.⁵ U Konvenciji IMCO-a (Međunarodne pomorske savjetodavne organizacije) o osposobljavanju i davanju ovlaštenja pomorcima trgovačke mornarice zahtijeva se od pomorskih oficira i posade dobro poznavanje engleskog jezika navigacije (IMCO Standard Vocabulary) kao sredstva međunarodnog komuniciranja u plovidbi morem.

Stoga je vrijeme da se pomorski jezik sustavno prouči. Tu se misli na popisivanje, opisivanje i kvantificiranje opisa najtipičnijih varijacija u pomorskom jeziku (što uključuje i tehničke tekstove). Na taj način potvrdit će se i neke iskustvom utvrđene činjenice, ali će se moći izraditi takvi programi koji će biti odraz stvarnih potreba naše pomorske privrede. Predstoji, dakle, rad na izradi korpusa za aktivni i pasivni rječnik pomoraca, stručnih pomorskih rječnika, popisu gramatičkih varijacija itd.

LITERATURA

- Baks, M. (1972), *Lingvističko prilagođavanje pomorskim komunikacijama*, izd. Pomorstvo, 171—9
- Betrić, Anton (1977), *Zašto »noštromizam« u našoj pomorskoj terminologiji?*, Naše more, Dubrovnik
- Bibović, Ljiljana (1981), *O stabilnosti kolokacija u jeziku naučne literature*, Suvremena lingvistika br. 19/20, Zagreb, str. 9—13.
- Ellis, Jeffrey (1966), *On Contextual Meaning*, u Bazell, Catford, Halliday, Robins (ed), *In Memory of JR Firth*, Longman
- Firth, J.R. (1957), *Papers in Linguistics 1934—1951*, Oxford UP
- Halliday, MAK, McIntosh, Strevens (1964), *The Linguistic Science and Language Teaching*, Longmans
- Leech, G. N. (1966), *Advertising in English*, Longman
- Lyons, John (1977), *Seamantics 2*, Cambridge UP
- Quirk, Greenbaum, Leech, Svartvik (1972), *A Grammar of Contemporary English*, Longman
- Radovanović, Milorad (1979), *Sociolingvistika*, BIGZ, Beograd
- Urbany, Marijan (1978), *Leksička i sintatička svojstva i stilske osobitosti engleskog poslovnog jezika* (dokt. dizertacija), Filozofski fakultet, Zagreb
- Vuletić, Branko (1980), *Gramatika govora*, Grafički zavod, Zagreb
- IMCO, *Standard Marine Navigational Vocabulary*, London, 1977.
- MER (*Marine Engineering Review*), 1980. i 1981, izd. Institute of Marine Engineering, London
- *Konvencija o standardima za obučavanje, osposobljavanje i održavanje straže pomoraca*, IMCO, 1978.

⁵ Sličnu, ali još izrazitiju ulogu ima poznavanje jezičnih varijacija u međunarodnom zračnom prometu.

LANGUAGE VARIETIES IN MARITIME ENGLISH AND THE TECHNICAL TEXT

Summary

Maritime English is characterized by a number of varieties distinguishing it as a language type from such other types as technical, legal, business or other »Englishes«. This paper endeavours to point out some of the varieties typical of maritime English as used by marine engineers. The technical text has proved to be one of the powerful sources for the study of these varieties. As in the case of other varieties, the English used in marine engineering constitutes a register with a number of register markers. These markers are mostly evidenced in the restricted vocabulary and established technical collocations.

Grammatical varieties include numerous nominal phrases containing two, three or even more nouns used as qualifiers. In addition, the typical grammatical features are the somewhat free use of the inflectional genitive with collective and common nouns, feminine gender in the pronominalization of the noun »ship«, restricted choice of verbal tenses, extensive use of the passive, etc. Particularly interesting are the semantic features with a great deal of specialization and extension of meaning, unambiguity, etc.

Therefore, these varieties should be carefully studied in order to produce effective curricula and to prepare materials for teaching maritime English.